

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто методику формування та оцінку ефективності використання основного і оборотного капіталу в Україні за видами економічної діяльності

Ключові слова: основний капітал, оборотний капітал, продуктивність капіталу, коефіцієнт еластичності, капіталовіддача, капіталоозброєність, матеріаловіддача, прибутковість капіталу

Вступ. Сучасне суспільство, за умови вичерпаності екстенсивних факторів виробництва, потребує оптимізації використання виробничих ресурсів.

Вивченню і дослідженню ряд питань щодо формування оптимальних обсягів виробничого капіталу для забезпечення ефективності виробництва на макро- і макрорівнях, присвячені праці багатьох вітчизняних науковців. Авторами досліджень обґрунтовувались основні показники продуктивності виробничого капіталу [1,5], розглядались методичні підходи проведення факторного аналізу ефективності використання виробничого капіталу, запропонований механізм управління ефективністю виробництва з метою досягнення оптимізації виробничого капіталу [1].

Проте, нині бракує макроекономічних досліджень, предметом яких була б статистична оцінка ефективності виробничого капіталу, як найважливішого фактору ефективного виробництва товарів та послуг в Україні.

Метою дослідження є розробка методики оцінки ефективності формування основного і оборотного капіталу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Економічне зростання можливо лише за ефективної системи мобілізації капітальних ресурсів та забезпечення якісного оновлення та раціонального використання виробничого капіталу. В нашому дослідженні проведено аналіз основних засобів та оборотних коштів за видами економічної діяльності в Україні.

Основні засоби, як одна із складових національного багатства країни, являють собою матеріальні активи, що утримуються з метою використання у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально – культурних функцій (ПсБО 7). За методологією Державного Комітету статистики України основний капітал включає матеріальні активи, які суб'єкти господарювання утримують з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам, або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання яких більше одного року або операційного циклу, якщо він довший за рік.

До складу основного капіталу належать: земельні ділянки, капітальні витрати на поліпшення земель, будинки, споруди, передавальні пристрої, машини та обладнання, транспортні засоби, інструменти, прилади, інвентар (меблі), робоча і продуктивна худоба та ін.

Технічний стан основних засобів та частка їх активної частини в структурі визначають темпи розвитку суспільного виробництва та його економічну ефективність.

Із загального обсягу основних засобів, задіяних в економіці України, у 2007 р. в промисловості використовувалися понад 32,25%, у 2008 р. маємо суттєве зниження коефіцієнта концентрації до 24,14%. Значно знизилась питома вага основних засобів у сільському господарстві з 3,86% у 2007 р. до 3,04% у 2008 р., в будівництві відповідно з

1,96% до 1,65%, торгівлі – з 3,65% до 2,82%. Тільки у ВЕД «Діяльність транспорту та зв'язку» частка основних засобів у 2008 р. зростає до 38,4% (проти 22,17% у 2007 р.).

Збільшенню фізичного обсягу основних засобів сприяє перевищення рівня оновлення основних засобів проти рівня їх ліквідації. Так, індекс оновлення основних засобів у 2007р. становив 116,8% проти загального індексу основних засобів – 104,9% [4.с.90,93]. Оновлення основних засобів значною мірою залежить від інвестицій в основний капітал. У 2007 р. індекс інвестицій в основний капітал в порівнянні з попереднім періодом становив 129,8% проти 119,0% у 2006р. [4, с.205]. Водночас, існуючі темпи оновлення основних засобів не дозволяють припинити процес їхнього старіння. Ступінь зношеності основних засобів у 2006 р. становив 51,5% проти 49,0% у 2005 р., та 43,7% у 2000р. Найбільш зношені основні засоби станом на 2006 р. у виробництві і розподіленні електроенергії, газу та води – 60,9%.

Представлений аналіз дає підстави зробити висновок, що суттєвими проблемами для ефективності виробництва в Україні є не лише недостатні темпи інвестицій в основні засоби, а також і перевантаження господарської діяльності зношеними засобами праці, маса яких продовжує зростати. У зв'язку з цим, вітчизняні вчені вказують на необхідність істотно активізувати реноваційні процеси шляхом стимулювання до більш інтенсивного нагромадження основних засобів та побудови єдиної амортизаційної політики в сфері господарської діяльності та оподаткування [5, с.446].

В Україні продуктивність капіталу у 2006 році (102,8%) в порівнянні з 2001 роком (108,1%) зменшилась на 5,3 відсоткових пункти.

Динаміка показників продуктивності капіталу представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка показників продуктивності капіталу в Україні за 2001-2008 рр.

Роки	Валова додана вартість (ВДВ), млн. грн	Вартість основного капіталу (ВОЗ), млн. грн.	Споживання основного капіталу (СОК)	Ступінь зносу, %	Валове нагромадження основного капіталу (ВНОК) у фактичних цінах	Продуктивність капіталу, грн/на 1 грн.		
						ВДВ/ВОЗ	ВДВ/СОК	ВДВ/ВНОК
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2001	180490	915477	34303	45,0	40211	0,197	5,26	4,49
2002	201194	964814	36160	47,2	43289	0,208	5,56	4,65
2003	240217	1026163	38885	48,0	55075	0,234	6,18	4,36
2004	313046	1141069	46576	49,3	77820	0,274	6,72	4,02
2005	388601	1276201	50545	49,0	96965	0,304	7,69	4,01
2006	474123	1568890	58265	51,5	133874	0,302	8,14	3,54
2007	634794	2047364	73071	52,6	198348	0,310	8,69	3,20
2008	824176	3149627	87914	61,2	250158	0,262	9,37	3,29

Джерело: Розрахунки проведені автором за даними стат. Збірник національних рахунків України за 2008 рік.

Ефективність використання основного капіталу характеризує його продуктивність (ПК). Продуктивність зростає якщо:

- випуск продукції та послуг зростає, а витрати зменшуються;
- випуск зростає швидше ніж витрати;
- випуск залишається без змін, а витрати зменшуються;
- випуск зростає при незмінних витратах;
- темпи зменшення випуску повільніше ніж темпи зростання витрат.

Для оцінки продуктивності капіталу використовують показники, які визначають обсяг ВДВ або випуску продукції: а) на 1 грн. вартості основних засобів (ВОЗ), б) на 1 грн.

споживання основного капіталу (СОК), в) на 1 грн. валового нагромадження основного капіталу (ВНОК).

Отримані дані табл. 1 свідчать про низький рівень продуктивності капіталу. Так, кожна гривня, що авансована в основні засоби у 2001 році виробляла всього на 19,7 коп. валової доданої вартості (ВДВ). Незважаючи на незначну позитивну динаміку, у 2006 році відповідний показник збільшився лише до 30,2 коп., у 2007 р. – до 31,0 коп, що недостатньо для забезпечення зростання виробництва. А у 2008 р. маємо різке зменшення продуктивності капіталу до 26,2 коп. До показників, що визначають продуктивність капіталу, відносять рівень споживання основного капіталу і валове нагромадження основного капіталу.

Споживання основного капіталу (СОК) визначає споживання впродовж звітнього періоду поточної вартості основних засобів внаслідок їх морального та фізичного зношення. Так, у 2001 р. на кожен гривню амортизаційних відрахувань (спожитого основного капіталу) приходилось 5,26 грн. ВДВ, у 2007 році – 8,69 грн., у 2008 р. – 9,37 грн., що свідчить про досить високий рівень зношеності основних засобів. Протилежна ситуація спостерігається відносно показника валового нагромадження основного капіталу (ВНОК).

Валове нагромадження основного капіталу - це приріст нефінансових активів, які протягом тривалого часу використовуються в процесі виробництва. До його складу включається приріст виробленого основного капіталу, поліпшення існуючого капіталу і невиробничих активів, витрати, пов'язані з передачею прав власності на невиробничі активи [3, с.22]. Отримані показники свідчать про зниження продуктивності приросту основного капіталу. Так, якщо у 2001 р. на кожен 1 грн., що авансована у ВНОК приходилось 4,49 грн. ВДВ, то у 2008 р. цей показник зменшився на 26,3% і становив 3,29 грн., що говорить про досить низький рівень інвестиційної діяльності.

Оцінка ефективності інвестування коштів в основні засоби представлена в табл. 2.

Таблиця 2

Оцінка ефективності інвестування коштів в основні засоби України за ВЕД
у 2006-2008 р.р.

Показник Основні ВЕД, рік	Рівень концентрації, %	Капітало- віддача, грн./1 грн.	Капітало- місткість, грн./1 грн.	Капітало- озброєність, грн.	Рівень придатності, %	Темпи приросту основних засобів, %	Коефіцієнт еластичності, Кел.
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Сільське господарство, мисливство, лісове господарство							
2006	4,81	1,303	0,767	20,78	51,8	-0,68	-0,34
2007	3,86	1,433	0,698	22,77	53,8	4,59	-0,765
2008	3,04	1,628	0,614	29,05	54,3	21,4	1,289
Темп росту 2008 р. до 2007 р., %	78,8	113,6	88,0	127,6	0,5 в.п.	X	X
2. Промисловість							
2006	33,48	1,047	0,955	136,3	41,4	15,0	0,97
2007	32,25	1,070	0,934	177,9	40,1	25,7	0,90
2008	24,14	1,211	0,825	237,9	42,0	15,1	0,50
Темп росту 2008 р. до 2007 р., %	74,8	113,2	88,3	133,7	2,1 в.п.	X	X
3. Будівництво							
2006	1,87	2,191	0,456	29,7	59,2	18,6	0,47
2007	1,96	2,353	0,425	38,9	60,7	36,9	0,785
2008	1,65	2,253	0,444	49,9	59,0	30,0	1,23
Темп росту 2008 р. до 2007 р., %	84,2	95,7	104,5	128,9	-1,7 в.п.	X	X

1	2	3	4	5	6	7	8
4. Торгівля, ремонт автомобілів, побутової техн. та ін.							
2006	2,81	2,780	0,360	10,0	70,2	20,0	0,877
2007	3,65	2,310	0,433	16,4	78,0	70,2	1,687
2008	2,82	2,700	0,370	18,7	73,6	18,5	0,478
Темп росту 2008 р. до 2007 р., %	129,9	116,9	85,4	157,8	-4,4в.п.	X	X
5. Діяльність транспорту та зв'язку							
2006	19,56	0,350	2,851	214,8	39,6	66,5	3,69
2007	22,17	0,298	3,360	312,5	33,1	47,9	1,88
2008	38,4	0,142	7,011	824,3	17,6	166,2	6,02
Темп росту 2008 р. до 2007 р., %	113,3	47,6	208,7	263,8	-15,5в.п.	X	X
6. Усього за ВЕД							
2006	100	0,798	1,253	75,68	48,5	22,9	1,18
2007	100	0,806	1,240	57,9	47,4	30,5	0,96
2008	100	0,697	1,434	150,2	38,8	53,8	1,63
Темп приросту, %	X	86,5	115,6	153,4	-8,6в.п.	X	X

Джерело: Розрахунки автора за даними Статистичного щорічника України за 2008 р. Статистичний збірник: Національні рахунки України за 2008 р. с. 15, 47.

На підставі наведених показників у табл. 2 можна зробити висновок, що у 2006 р. 33,48 % основних засобів було розміщено в промисловості, а в 2008 р. – 24,4%. Проте рівень їх придатності становив лише 41,4% та 42,0% відповідно. Найменший рівень придатності основних засобів (з постійною тенденцією до зменшення) мав місце у діяльності транспорту і зв'язку: 39,6% у 2006 р. 17,6% у 2008 р., найвищий рівень придатності мала торгівля – 73,6% за підсумком 2008 р.

Одним з основних показників ефективності є капіталовіддача (фондовіддача), яка показує обсяги виробництва (В), що здійснює суб'єкт господарювання протягом року у розрахунку на кожен гривню коштів, авансованих (використаних) на формування основних засобів (ОЗ). Серед видів економічної діяльності, які досліджувалися, найбільша капіталовіддача у 2008 р. була в торгівлі (2,70), що на 16,9% вище, ніж у 2007 р.; наступним іде будівництво – 2,253. Найменша капіталовіддача відповідає діяльності транспорту та зв'язку - 0,142. Слід відмітити, що найбільші темпи зростання капіталовіддачі у 2008 р. спостерігалися у сільському господарстві – 113,6%, промисловості – 113,2%, при середньому за ВЕД – 86,5%. Найнижчий темп зниження капіталовіддачі (47,6%) спостерігався в діяльності транспорту та зв'язку.

Оберненим показником до капіталовіддачі є капіталомісткість (фондомісткість), який визначає середній обсяг основних засобів за їх первісною вартістю на 1 грн. випуску продукту. Найбільшу капіталомісткість мають ті види економічної діяльності, у яких найменша капіталовіддача. Значне зростання капіталомісткості спостерігається у ВЕД «Діяльність транспорту та зв'язку», де у 2008 р. капіталомісткість в порівнянні з 2007 р. зросла більше ніж у 2 рази.

Рівень наявності основних засобів у розрахунку на одного працівника характеризує показник капіталоозброєності праці. Капіталоозброєність (Козб) розраховується як відношення обсягу основних засобів (ОЗ) до чисельності зайнятих працівників (ЧПз): $Козб = ОЗ/ЧПз$. Ефективність інвестування коштів у формування основного капіталу передбачає необхідність випереджаючих темпів зростання продуктивності праці порівняно із темпами зростання капіталоозброєності.

У промисловості у 2008 р. капіталоозброєність становила 237,9 грн. на одного працівника, що на 33,7% вище ніж у 2007 р. Зростання капіталоозброєності спостерігається також у сільському господарстві (27,6%), будівництві (28,9%). Найбільше зростання

капіталоозброєності має місце у діяльності транспорту та зв'язку – 263,8%. В цілому за ВЕД капіталоозброєність суттєво знизилась (до 81,9%) і становила у 2008 р. 38,8 грн. проти 47,4 грн. у 2006 р.

Важливу роль в оцінці ефективності використання основних засобів відіграє коефіцієнт еластичності (Кел), який показує вплив зміни задіяних основних засобів на зміну обсягів випуску продукту та розраховується як співвідношення темпів приросту основних засобів, що знаходяться в експлуатації ($\Delta BO3$) до темпів результативного показника – випуску продукту (ΔB).

Оцінка взаємозв'язку між зміною результативної ознаки – випуску продукту (B) і основними засобами (O3) за коефіцієнтом еластичності свідчить, що за ВЕД, наведеними в табл. 2., намітилась позитивна тенденція впливу зміни основних засобів на випуск продукту. Проте, темпи приросту основних засобів значно перевищують темпи приросту випуску продукту у 2008 р. в сільському господарстві (1,289), в будівництві (1,23), в діяльності транспорту і зв'язку (6,02) при середньому коефіцієнті еластичності за ВЕД 1,63, що свідчить про значні недоліки в управлінні основними засобами. В промисловості і торгівлі у 2008 р. намітилась позитивна тенденція впливу зміни основних засобів на випуск продукту, про що свідчать найнижчі коефіцієнти еластичності – 0,5 та 0,478 відповідно.

Ефективність використання основних засобів визначає їх продуктивність (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка ефективності використання основних засобів за ВЕД
в Україні 2006-2008 рр.

Показник Основні ВЕД, рік	Продуктивність основних засобів $Poz=B/COK$	Амортизаційне навантаження,% $An=COK/B$	Середня норма амортизації, % $Na=COK/BO3$	Прибутковість основних засобів $Pr=Пч/BO3$
1	2	3	4	5
1. Сільське господарство, мисливство, лісове господарство				
2006	27,89	3,58	4,67	0,407
2007	28,03	3,57	5,11	0,429
2008	50,12	2,00	3,25	0,528
Темп росту 2008 р. до 2007 р, %.	178,8	-1,57 в.п.	-1,86 в.п.	123,1
2. Промисловість				
2006	27,89	3,58	3,76	0,075
2007	29,05	3,44	3,68	0,092
2008	31,76	3,15	3,81	0,111
Темп росту 2008 р. до 2007 р, %.	109,3	-0,29 в.п.	0,13 в.п.	120,7
3. Будівництво				
2006	34,12	2,93	6,42	0,136
2007	47,97	2,08	4,91	0,173
2008	45,17	2,21	4,50	0,056
Темп росту 2008 р. до 2007 р, %.	94,2	0,13 в.п.	-0,41 в.п.	32,3
4. Торгівля, ремонт автомобілів, побутової техніки та ін.				
2006	39,28	2,55	7,08	0,734
2007	33,25	3,01	6,95	0,875
2008	34,86	2,87	7,76	0,800
Темп росту 2008 р. до 2007 р, %.	104,8	-0,14 в.п.	0,81 в.п.	91,4
5. Діяльність транспорту та зв'язку				
2006	10,07	9,93	3,49	0,045
2007	10,46	9,56	2,84	0,046
2008	9,76	10,24	1,46	0,015

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5
Темп росту 2008 р. до 2007 р, %.	93,3	0,68 в.п.	-1,38 в.п.	32,6
б. Усього за ВЕД				
2006	21,49	4,65	3,71	0,092
2007	22,59	4,42	3,57	0,102
2008	24,98	4,00	2,79	0,087
Темп росту 2008 р. до 2007 р, %.	110,6	-0,42 в.п.	-0,78 в.п.	85,3

Джерело: Розрахунки автора за даними Статистичного щорічника України за 2008 р. Статистичний збірник Національні рахунки України за 2008 р. с. 15, 43-47.

Продуктивність використання основних засобів (Поз) характеризує, які обсяги випуску продукту (В), здійснює суб'єкт господарювання з 1 грн., перенесеної у вигляді амортизації основних засобів (споживання основного капіталу) на витрати господарської діяльності: $Поз = В/СОК$.

Найбільша продуктивність використання капіталу, авансованого в основні засоби у 2007 р., спостерігалася в сільському господарстві (28,03 грн. на 1 грн. капіталу, авансованого в основні засоби), промисловості – 29,05 грн., торгівлі – 33,25 грн, будівництві – 47,97 грн. Найменша продуктивність – в діяльності транспорту і зв'язку – 10,46 грн. при середній по Україні – 22,59 грн. Негативно оцінюється той факт, що продуктивність використання основних засобів в торгівлі зменшилась в порівнянні з 2006 р. на 5,4%. У 2008 р. продуктивність основних засобів зросла у сільському господарстві - в 1,78 раз, у промисловості - на 9,3%, в торгівлі – на 4,8% при середньому зростанні продуктивності основних засобів за ВЕД – 10,6%. В будівництві та діяльності транспорту та зв'язку має місце зниження продуктивності основних засобів на 5,8% і 6,7% відповідно.

Середньорічна норма амортизації (На) основних засобів показує інтенсивність їх зносу (СОК) по відношенню до середньорічної вартості основних засобів (ВОЗ) і розраховується за формулою: $На = СОК/ВОЗ$. Найбільш висока норма амортизації у 2007 р. спостерігалася в торгівлі – 6,95%, наступну позицію займає сільське господарство – 5,11%, будівництво – 4,91%, промисловість – 3,68%, найменша – у діяльності транспорту і зв'язку (2,84%). У 2008 р. відповідна тенденція зберіглась. В торгівлі норма амортизації збільшилась до 7,76%, а в транспорті – зменшилась майже вдвічі і становила 1,46%.

Амортизаційне навантаження (Ан), яке показує рівень перенесеної первісної вартості основних засобів (споживання основного капіталу на 1 грн. випуску продукту) у 2007-2008 рр., за виключенням транспорту та зв'язку є низьким і не перевищує 4%. При цьому, за всіма видами економічної діяльності спостерігається тенденція до подальшого зменшення амортизаційного навантаження, що підкреслює високий рівень зношеності основних засобів.

На низький рівень амортизаційного навантаження впливає недосконала амортизаційна політика. Так, у промисловості середня норма амортизації основних засобів у 2007 р. складала лише 3,68%, тобто середній термін їх експлуатації розрахований на 27 років (100:3,68). У 2008 р. – 3,81%, що визначає середній термін експлуатації основних засобів – 26,2 років. Реалізація такої амортизаційної політики сприяє зменшенню основних засобів, погіршенню рівня їх придатності та відсутності інвестиційних коштів [5, с.462].

Ефективність використання основних засобів характеризує їх прибутковість (Пр), яка розраховується як відношення чистого прибутку (ЧП) до середньорічної первісної вартості основних засобів (ОЗ): $Пр = ЧП/ОЗ$. Прибутковість основних засобів показує, який прибуток одержує суб'єкт господарювання в розрахунку на 1 грн. авансованих (витрачених) коштів у основні засоби. Найбільш прибутковими основні засоби у 2008 р. були в торгівлі (80,0 коп.) та в сільському господарстві (52,8 коп.). Проте, прибутковість основних засобів в промисловості дуже низька. Так, у 2007 р. вона становила 9,25 коп. на кожен 1 грн. випуску

продукту, а у 2008 р. – 11,1 коп.; в сфері діяльності транспорту і зв'язку прибутковість основних засобів ще нижча і досягла у 2007 р. лише 4,6 коп., а у 2008 р. – 1,5 коп. У будівництві у 2008 р. спостерігається значне зменшення прибутковості основних засобів в порівнянні з 2007 р – на 67,7%. Низький рівень прибутковості основних засобів пояснюється високим рівнем зношеності і неефективним їх використанням.

Ефективність використання оборотного капіталу характеризується такими показниками як коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження, тривалістю одного обороту в днях.

Одним із найважливіших показників, що характеризує інтенсивність використання оборотного капіталу є його оборотність. В дослідженні проведено аналіз оборотності оборотного капіталу, у т.ч. оборотних активів у запасах товарно – матеріальних цінностей (табл. 4).

Коефіцієнт оборотності (Коб) – це кількість оборотів, що здійснює оборотний капітал за рік. Цей коефіцієнт характеризує розмір випуску продукту в розрахунку на 1 грн. оборотного капіталу і розраховується за формулою: $K_{об} = В/ОК$. В динаміці коефіцієнт оборотності повинен мати тенденцію до збільшення. Проте, даний показник впродовж 2006-2008 рр. мав стійку тенденцію до зниження. У 2008 р. коефіцієнт оборотності в порівнянні з 2007 р. зменшився на 0,027 пунктів. Проте, коефіцієнт оборотності в запасах товарно – матеріальних цінностей (ТМЦ) у 2008 р. в порівнянні з 2007 р. збільшився на 0,269 п., що оцінюється позитивно.

Таблиця 4

Аналіз ефективності використання оборотного капіталу
в Україні за 2006 – 2008 рр.

Показник	Роки			Відхилення 2008р. від 2007р.	
	2006	2007	2008	Абсолютне	Темп. зміни, %
1. Випуск в ринкових цінах, млн. грн.	1252209	1650992	2196052	545060	133,0
2. Валова додана вартість в ринкових цінах, млн. грн.	544153	720731	948056	227325	135,4
3. Оборотні активи на кінець року, млн. грн.	899824,0	1226964,1	1665319,5	438355,4	135,7
у т.ч. в запасах ТМЦ	204914,2	275793,4	351435,8	75642,4	127,4
4. Коефіцієнт оборотності оборотних активів, (раз)	1,392	1,346	1,319	-0,027	98,0
у т.ч. в запасах ТМЦ	6,111	5,986	6,249	0,26	104,4
5. Коефіцієнт завантаження оборотних активів	0,719	0,743	0,758	0,015	102,0
у т.ч. активів в запасах ТМЦ	0,163	0,167	0,160	-0,007	95,8
6. Тривалість одного обороту, (днів)	258,6	267	273	6	102,0
6.1. у т.ч. оборотних активів в запасах ТМЦ, (днів)	58,9	60	58	-2	95,8

Джерело: Розраховано автором за даними Статистичного збірника Національні рахунки України за 2008 рік, с.47-48, Статистичного щорічника за 2008 рік.

Коефіцієнт завантаження (Кз) є оберненим показником до коефіцієнта оборотності, який визначає суму оборотного капіталу, що авансується суб'єктом господарювання для одержання 1 грн. випуску продукту і розраховується за формулою: $K_з = ОК/В$. Чим менший коефіцієнт завантаження, тим ефективніше використовуються оборотний капітал.

Зростання коефіцієнта завантаження на 0,016 п. сприяло додатковому їх залученню оборотного капіталу в господарську діяльність. Для визначення обсягу випуску продукту, який був недотриманий внаслідок уповільнення оборотності оборотного капіталу та їх додаткового залучення використовуємо індексний метод:

$$I_B = I_{\text{Коб}} \cdot I_{\text{ОК}} = \frac{K_{\text{Об}1}}{K_{\text{Об}0}} \times \frac{OK_1}{OK_0} = \frac{K_{\text{Об}1} \times OK_1}{K_{\text{Об}0} \times OK_1} \times \frac{K_{\text{Об}0} \times OK_1}{K_{\text{Об}0} \times OK_0}$$

де $K_{\text{Об}0}, K_{\text{Об}1}$ - коефіцієнти оборотності оборотного капіталу у 2008 і 2007 роках відповідно;

OK_0, OK_1 - середній залишок оборотного капіталу відповідно у 2008 і 2007 роках.

У таких системах вважається, що всі інші причини зміни результативної ознаки (В) тією чи іншою мірою враховані у виділених факторах, а побудована модель адекватна економічному змісту явищ, що досліджуються.

За даними табл. 4 індексна система наступна:

$$I_B = 1,33 = \frac{2196052}{1650992}; I_{\text{Коб}} = \frac{K_{\text{Об}1} \times OK_1}{K_{\text{Об}0} \times OK_1} = \frac{1,3187 \times 1665319,5}{1,3456 \times 1665319,5} = \frac{2196056,9}{2240853,9} = 0,980;$$

$$I_{\text{ОК}} = \frac{K_{\text{Об}0} \times OK_1}{K_{\text{Об}0} \times OK_0} = \frac{1,3456 \times 1665319,5}{1,3456 \times 1226964,1} = \frac{2240853,9}{1651002,9} = 1,3573.$$

Розрахований індекс оборотності ($I_{\text{Коб}}$) становить 0,980, а індекс наявності оборотного капіталу ($I_{\text{ОК}}$) - 1,3573. Це означає, що випуск продукту збільшився на 33,0% за рахунок збільшення середнього залишку оборотного капіталу на 35,7% і зменшення коефіцієнта оборотності на 2,0%.

Використовуючи таку систему індексів можна розрахувати величини зміни обсягу випуску продукту за рахунок вхідних факторів. Так, випуск продукту в Україні в 2008 р. в порівнянні з 2007р. збільшився на 545060 млн. грн., у тому числі за рахунок додатково залученого у господарську діяльність оборотного капіталу – 589851 млн. грн., а за рахунок уповільнення оборотності – зменшився на 44797,1 (2240853,9 – 2196056,8) млн. грн.

Наступним показником ефективності використання оборотного капіталу є тривалість одного обороту, що показує за скільки днів оборотний капітал повністю замінюється у виробництві. В цілому по економіці тривалість одного обороту оборотного капіталу у 2008 р. у порівнянні з попереднім періодом збільшилась на 6 днів. Проте, тривалість одного обороту в запасах ТМЦ скоротилась на 2 дні, що свідчить про певні позитивні зрушення в управлінні матеріальними запасами.

Важливою умовою ефективного виробництва товарів (робіт, послуг), зниження їх собівартості, росту прибутку і рентабельності є повне і своєчасне забезпечення суб'єктів господарювання сировиною і матеріалами потрібного асортименту і якості, а також ефективне їх використання.

Подальшим кроком аналізу ефективності використання оборотного капіталу має бути оцінка матеріаловіддачі, матеріаломісткості, витрат при здійсненні операційної діяльності. Окрім відносних показників використовуємо наступні порівняльні коефіцієнти: коефіцієнт координації відносно доданої вартості та коефіцієнт еластичності відносно чистого доходу.

Матеріаловіддача (Мв) характеризує рівень випуску продукту (В) господарюючими суб'єктами на 1 грн. вартості використаних матеріальних цінностей для потреб операційної діяльності. Так, у 2008 р. у промисловому секторі на кожен гривню матеріальних витрат приходилось 1,626 грн. випуску продукту, що на 1,4% більше ніж у 2007 р. За всіма ВЕД, окрім діяльності транспорту та зв'язку, мало місце зростання матеріаловіддачі.

Оберненим показником до матеріаловіддачі є матеріаломісткість (Ммв), яка характеризує обсяг матеріальних витрат на 1 грн. випуску продукту. Зростання матеріаловіддачі сприяє зменшенню матеріаломісткості, проте даний показник залишається досить високим. Найвищий рівень матеріаломісткості у 2008 р. мав місце у будівництві (80,7 коп.), промисловості (61,49 коп.) при 38,14 коп. в середньому по економіці країни. Про значний рівень матеріаломісткості в промисловості свідчить і висока енергоємність, зокрема, для виробництва 1 т. сталі, враховуючи затрати коксу, електроенергії та природного газу на українських металургійних комбінатах, необхідно 840 кг. умовного палива. На відповідних підприємствах країн ЄС вона у 1,9 раза менша. У структурі собівартості металопродукату в

Україні затрати на паливно-енергетичні ресурси становлять 50%, у той час як для промислово-розвинутих країн цей показник дорівнює 20%.

Зменшення матеріаловіддачі і збільшення матеріаломісткості свідчить про погіршення ефективності виробництва у промисловому секторі. Відповідну картину спостерігаємо за всіма досліджуваними видами економічної діяльності.

Низький рівень матеріаловіддачі і, як наслідок, висока матеріаломісткість негативно впливають на рівень коефіцієнта координації матеріальних витрат відносно доданої вартості і, відповідно, на ефективність господарської діяльності. Відповідний коефіцієнт виявляє значне перевищення матеріальних витрат в порівнянні з валовою доданою вартістю: в промисловості і будівництві – більш ніж у 3 рази, у сільському господарстві – 1,6 разу. При цьому спостерігається тенденція до зростання коефіцієнта координації за всіма досліджуваними видами економічної діяльності.

Коефіцієнт еластичності матеріальних та прирівняних до них витрат (Кем) відносно випуску продукту визначається як співвідношення приросту випуску продукту (ΔB) до приросту матеріальних витрат (ΔMB).

Коефіцієнт еластичності матеріальних та прирівняних до них витрат визначає, як впливає їх зміна величиною в 1 грн. (або 1%) на зміну обсягів випуску продукту. Так, у 2008 р. у промисловості зміна матеріальних витрат величиною в 1 грн. сприяла збільшенню випуску продукту на 1,014 грн., при цьому темп приросту матеріальних витрат на 1% збільшив обсяг випуску продукту на 1,4%.

Досягнутий коефіцієнт еластичності відносно випуску продукту свідчить, що в цілому по економіці в Україні у 2008 р. при збільшенні матеріальних витрат на 1 грн. випуск зростає на 1,03 грн. Водночас, високим ступенем поляризації між видами економічної діяльності характеризується коефіцієнт координації відносно доданої вартості: від 3,697 у будівництві до 0,256 у торгівлі.

Висновки. На основі проведеного дослідження робимо висновок, що в Україні дуже низька ефективність використання основних засобів та оборотних активів. Низький рівень ефективності використання основних засобів є наслідком неефективної амортизаційної та облікової політики, низького рівня наявної інформаційної бази (статистичних ресурсів) в сфері управління основними засобами, що не дозволяє глибше вникнути у сутність досліджувальних залежностей.

Головним напрямком підвищення ефективності виробництва повинні стати матеріалозберігаючі та енергозберігаючі напрями розвитку економіки.

Список використаних джерел:

1. Гончарук А. Г. Новий підхід до управління ефективністю у промисловості України // Економіка України. - №1. – 2006. - С. 36 - 46.
2. Манцуров І. Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни: Монографія. – К.: КНЕУ. - 2006 – 392 с.
3. Національні рахунки України за 2008 рік: Статистичний збірник – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 225 с.
4. Статистичний щорічник України за 2008 р. – Державний комітет статистики України. – К.: Видавництво "Консультант", 2009 р.
5. Цал-Цалко Ю. С. Статистичний аналіз фінансової звітності: теорія, практика та інтерпретація. – Монографія. – Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2004. – 506 с.

Бурбела Т.Н. Оценка эффективности формирования производственного капитала в Украине

В статье рассмотрена методика формирования и оценка эффективности использования основного и оборотного капитала в Украине по видам экономической деятельности

Ключевые слова: основной капитал, оборотный капитал, производительность капитала, коэффициент эластичности, капиталододача, капиталовооруженность, материалододача, прибыльность капитала

Burbella T.N. An estimation of efficiency of formation of the industrial capital in Ukraine

In the article the technique of formation and estimation of using efficiency of fixed and circulating capital in Ukraine by economic activities is considered

Keywords: a fixed capital, a circulating capital, productivity of the capital, elasticity coefficient, capital productivity ratio, capital endowment , profitableness of the capital, material endowment